

**This item is the archived peer-reviewed author-version of:**

In het kielzorg van de apocalyps : verslag van een symposium van Hipposocrates

**Reference:**

Schaubroeck Katrien, Hens Kristien.- In het kielzorg van de apocalyps : verslag van een symposium van Hipposocrates  
TGE : tijdschrift voor gezondheidszorg en ethiek - ISSN 1572-0179 - 28:3(2018), p. 91-92  
To cite this reference: <https://hdl.handle.net/10067/1561170151162165141>

# In het kielzog van de apocalyps: verslag van een symposium van Hipposocrates

Katrien Schaubroeck & Kristien Hens

*Hipposocrates* is de naam van de Vlaamse vereniging voor filosofie en geneeskunde. Deze vereniging wil het intellectuele debat op het grensvlak van filosofie en geneeskunde stimuleren. Ze is pluralistisch op ideologisch en filosofisch vlak, wat onder meer betekent dat zowel analytische als continentale perspectieven welkom zijn, en dat niet enkel bio-ethische maar ook wetenschapsfilosofische, meta-ethische en wijsgerig-antropologische kwesties aan bod kunnen komen. Hipposocrates organiseert twee symposia per jaar, telkens gekoppeld aan een publieksevenement op de avond voordien. In het voorjaar van 2018 werd een symposium gewijd aan de apocalyps: hoe moeten zorgverstrekkers reageren op (vermeende) catastrofes, welke medische keuzes en moeilijkheden dringen zich op in apocalyptische tijden, maar ook: zou het kunnen dat geneeskundig onderzoek het einde der tijden bespoedigt?

Op de vooravond van het symposium werd de film *The Road* getoond met een inleiding door Mauritz Kelchtermans, chemicus en filosoof. Die inleiding gaf een overzicht van feiten, standpunten en vragen uit de wetenschappelijke eschatologie. De kans op een allesvernietigende ramp is heel klein, en de gevolgen ervan niet te bevatten, wat maakt dat mensen hier heel moeilijk een voorstelling van kunnen maken. Nochtans zijn er wel enkele feiten die kunnen helpen om het einde der tijden bevattelijk te maken. Bij de natuurlijke risico's denken mensen aan natuurrampen zoals aardbevingen of vulkaanuitbarstingen, en aan asteroïde-inslagen. Zo hebben zich op 500 miljoen jaar tijd vijf inslagen van reuze-asteroïden voorgedaan. De meest recente is 65 miljoen jaar geleden, dus volgens experts is een ruimteschild geen overbodige luxe. Van het minstens even grote gevaar van de gammaflitsen zijn we ons minder bewust. Wat vaststaat is dat over een miljard jaar de aarde onbewoonbaar is omdat de bewoonbare zone rond de zon dan zal opgeschoven zijn richting Mars. Maar heel waarschijnlijk zal de mensheid tegen dan haar ondergang zelf al hebben bewerkstelligd. De voornaamste antropogene risico's liggen volgens Kelchtermans in de alsmaar gesofisticeerdere ontwikkeling van artificiële intelligentie, in de 10 000 kernkoppen die onze wereld nog 'rijk' is, in de toepassing van biotechnieken. We weten van al deze technieken nog niet de uitkomst op lange termijn: misschien slaat een AI wel op hol, of worden we overklast door genetisch gemanipuleerde supermensen. Welke van deze rampen zich stelt aan het begin van *The Road*, weten we niet. De filosofische vragen die *The Road* oproept zijn van existentiële aard: hoe leef je verder in een post-apocalyptische wereld? Volgens het boek is enkel de liefde tussen mensen een lichtpunt, ook al is dat niet voor iedereen voldoende.

Op een totale apocalyps kunnen we ons moeilijk voorbereiden. Maar in de rampgeneeskunde (disaster medicine) wordt er know-how verzameld over hoe we efficiënt moeten omgaan met rampen op kleinere schaal. Een van de onderzoekslijnen betreft *massa-triage*: volgens welke criteria kan men slachtoffers na een ramp snel evalueren en het aantal overlevenden maximaliseren? Tijdens zijn bijdrage aan het symposium overloopt

Mauritz Kelchtermans verschillende triage-systemen. Het evalueren ervan is uiteraard niet evident, ook al kan spoeddiensttriage als proxy dienen. Spraakmakend is de Mobile Triage App van spoedarts Mohammed Dalwai, die gepatenteerde algoritmes wil omzeilen en triagesystemen overal ter wereld beschikbaar maken.<sup>1</sup> De mogelijkheid om zijn methode regioselectief te maken roept echter wel ethische vragen op. In sommige regio's is gender bijvoorbeeld een relevant criterium wanneer levens vergeleken worden. In welk opzicht is dat problematischer dan het laten meetellen van de leeftijd van een slachtoffer, wat bij triage in onze landen gebruikelijk? Andere vragen betreffen het vooruitzicht dat men aan de hand van meer dataverzameling (bijv. via health-apps en medische of genetische dossiers van iedereen) de systemen zal optimaliseren.

De tweede spreker op het symposium, toxicoloog Ben Nemery, deed het boeiende relaas van de Coca-Cola-crisis in Vlaanderen in juni 1999. Enkele kinderen worden misselijk en duizelig na het drinken van een blikje cola. De media berichten erover. De dagen erop volgen nog meer gevallen, maar nu is de boosdoener geen blikje maar een flesje cola. De bal gaat aan het rollen. Coca-Cola heeft geen verklaring. Tegen de achtergrond van de dioxinecrisis (februari 1999) beslist de minister van Gezondheid om alle cola in heel het land uit de rekken te halen. Het is nooit duidelijk geworden of hier echt sprake was van voedselvergiftiging. Volgens Nemery voldoet het voorval aan de voorwaarden om te spreken van een 'mass sociogenic illness', massahysterie in de volksmond. Een aantal factoren worden hiermee geassocieerd. Zo komt het vooral voor bij adolescenten, en dan voornamelijk meisjes, in een tijd van verhoogde stress. Er is een associatie met het voorkomen van bepaalde chemicaliën die niet per se toxisch zijn maar wel aversie kunnen opwekken, bijvoorbeeld door de geur. Verder wordt het gefaciliteerd door geruchten die verspreid worden door (sociale) media. En hoewel dergelijke pseudo-epidemies niet tot een apocalyps leiden onthullen ze wel iets over de menselijke psyche dat ons als soort erg kwetsbaar maakt voor collectieve ondergang.

Als de mensheid niet ten onder gaat aan een mondiale epidemie, dan misschien wel in een totale oorlog. In een volgende presentatie ging Lode Lauwaert aan de slag met de vraag of bepaalde autonome technologieën, zoals killer robots en killer drones, moeten verboden worden. We kunnen ons bijvoorbeeld de vraag stellen of killer robots meer dan wel minder (burger)slachtoffers maken. Daartegen zouden we kunnen inbrengen dat killer robots oorlog nog meer ontmenselijken dan nu al het geval is: killer robots zien immers 'het gelaat van de soldaat' niet. We kunnen ook, met de Australische filosoof Robert Sparrow, argumenteren dat killer robots niet toegestaan zouden worden, omdat zij het toekennen van verantwoordelijkheid bemoeilijken. Voor de toekenning van verantwoordelijkheid is het immers noodzakelijk dat we een locus van controle hebben, en die ligt bij killer robots louter bij het programma. We kunnen ons dan de vraag stellen in hoeverre dat niet ook al is bij de gewone soldaat. Misschien is de ingenieur of programmeur van de robot verantwoordelijk? Deze is waarschijnlijk niet rechtstreeks schuldig aan het doden van de vijandelijke soldaat, maar heeft wel de verantwoordelijkheid om in het ontwerp een aantal restricties in te voeren.

We leven in een tijd waarin de vrees voor het einde der tijden niet meer als onrealistisch of te fatalistisch beschouwd wordt. Ook in de twintigste eeuw leefden mensen met de vrees dat er een totale annihilatie door een kernbom zou komen. Tom Duurland is militair historicus en onderzoekt in zijn doctoraat de militaire geneeskunde tussen 1949 en 1989. Hij presenteerde dit onderzoek in de lezing 'De esculaap en het zwaard'. Hij beschreef de toch wel moeilijke verhouding tussen geneeskunde en leger, en de vraag in hoeverre geneeskunde en oorlogsvoering überhaupt compatibel zijn. Kan je je als arts wel voorbereiden op de totale vernietiging door een aanval van het kernwapen? Wisten deze artsen dat hun voorbereidingen niet adequaat waren, en hoe verhoudt zich dat dan tot de plicht van de arts om mensen te genezen? Is het treffen van voorbereidingen op een

kernoorlog misschien ergens ook het accepteren van het gebruik van kernwapens? In hoeverre wegen militaire belangen op tegen de persoonlijke plichten van de arts? Het behoeft geen verdere toelichting dat onderzoek dat probeert inzicht te krijgen in de beweegredenen van militaire artsen ten tijde van historische dreiging ook zeer relevant inzicht kunnen leveren voor de geneeskunde in onze huidige wereld.

In een afsluitende lezing ging Kristien Hens aan de slag met de vraag of we wel kinderen moeten of mogen krijgen in angstige tijden. Ze besprak hoe meer en meer het krijgen van (meerdere) kinderen gezien wordt als een eco-zonde, op hetzelfde niveau als vlees eten en reizen met het vliegtuig. Mensen die toch nog voorstander zijn van het krijgen van kinderen stellen daartegenover dat we zo een generatie kunnen opvoeden die wel meer bewust met onze aarde zal omgaan. De vraag is of kinderen krijgen eigenlijk wel in morele termen kan gevat worden: ontsnapt het niet aan ethische overwegingen? Verder besprak ze aan de hand van de film *A Quiet Place* of het wel eerlijk is om een generatie te verwekken die zal leven in een wereld waarmee het steeds maar slechter zal gaan. Aan de hand van de film *Interstellar* stelde ze de vraag of er misschien zoiets was als een plicht om de mensheid toch verder te laten bestaan, zelfs al wil dat zeggen dat er generaties van kinderen een hard leven zullen leiden op onherbergzame planeten, de onze of elders in het heelal. Het symposium werd afgesloten met een verwijzing naar de film van de dag ervoren: in *The Road* functioneert het zoontje van het hoofdpersonage als een lichtpunt in een hopeloze wereld. Misschien moet het krijgen van kinderen in bange tijden misschien wel in dat perspectief gezien worden.

---

<sup>i</sup> Zie <https://blog.ted.com/how-a-ted-fellows-mobile-triage-app-could-save-lives-around-the-world/>